

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri*

*Serdar ODACI***

Öz

Bu çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde edebî metinlerin kültürel ve bireysel bellek referansları olarak kullanımının gerekçeleri ve önemi üzerinde durulmuştur. Edebî metinler kültürel belleğin ortak göstergeleri olarak hem dil bakımından hem de kültürel kodlar bakımından bireysel belleğin inşası ve çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çerçeve referans olarak hem ana dili, birinci dil hem de yabancı dil ediniminin tüm süreçleri için aynı işlevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, edebî metinler, bireysel bellek, kültürel bellek

The Role of Literary Texts as Common Reference Framework of Social and Individual Consciousness in Teaching Turkish to Foreigners

Abstract

In this study, reasons and importance of the use of literary texts as individual and cultural memory framework in teaching Turkish to foreigners are emphasized. Literary texts constitute the construction and framework of individual memory in terms of both language and cultural codes as common indicators of cultural memory. This framework serves as a reference for all processes of both native language, first language and foreign language acquisition.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, literary texts, individual memory, cultural memory

Giriş

Kültürel belleğin en önemli özelliği yaratıcılık, dönüşüm ve süreklilik üzerine kurulu olmasıdır. Kültürlerde yaratılan her unsur korunarak, zamanın ihtiyaç ve şartlarına uygun olarak içeriğine yeni unsurlar eklenerek ya da içeriği dönüştürülerek geleceğe aktarılır. Bu bağlamda kolektif bilinçaltına dayalı kültürel yaratım en iyi ifadesini toplumsal hafızanın sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamı yaratılarında bulur. Kültürün bir parçası olarak dil ile ortaya çıkarılan her bir yaratı, toplumsal ve bireysel bilincin ortak bir referans çerçevesi olarak işlev görür. Kültürel yapı ile ilgili önemli bilgileri aktaran bu unsurlar, geçmişin değerlerini geleceğe aktaran bir köprüdür. Bireysel bellek de bazı

*Bu makale Illinois Üniversitesi'nde düzenlenen 14. Uluslararası Nitel Araştırmalar Kongresi'nde (14th ICQI) sunulan aynı başlıklı bildiriden hareketle yazılmıştır.

**Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, sodaci@hacettepe.edu.tr

durumlarda bağımsız yapılsa da bu büyük küme içinde oluşmaktadır. Bu bağlamda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürel bellekle birlikte şekillenen bireysel belleğin göndergesel düzlemine yaslanan edebî metinlerin rolü bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili daha çok edebiyat- dil öğretimi ilişkisine yönelik genel çalışmalar¹ bulunmaktadır. Çalışmalar edebiyatın dil öğretimindeki yerine ilişkin karşıt görüşler üzerinedir. Ancak bu çalışmalarda yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel ve bireysel bellek ve edebiyat ilişkisi bağlamında edebî metinlerin rolüne bakılmamıştır. Bu yazıda edebiyatın, yabancılara dil öğretiminde yerinin olup olmamasından ziyade bellek referansı olması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Burada edebiyat ile bireysel ve kültürel belleğin ilişkisine dair felsefî, psikolojik ve sosyolojik teorilerle birlikte dil öğretimine ilişkin kuramsal yaklaşımlar tartışılmamakla birlikte bu disiplinlerin bazı kavramlarına yer yer değinilmekte ve bu kavramlar edebî metinlerin yabancılara Türkçe öğretimindeki rolü bağlamında değerlendirilmektedir. Nitel araştırma olarak tasarlanan bu çalışma, geçmişten günümüze yönelen kronolojik süreçteki yaklaşım ve uygulamaları doküman analizi kullanarak irdelemektedir. Çalışmada ayrıca metin seçimine ilişkin öneriler de bulunmaktadır.

Yabancılara ve yabancı dil öğretimi tarihçesine bakılırsa edebî metinlerin araç olarak kullanımına ilişkin sonuçlar hayli ilginçtir. Yabancılara/yabancı dil öğretimi, sistematik olarak ticarî, askerî ve diplomatik ilişkilerin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Eldeki ilk metinlerden hareketle dil öğretiminin dilbilgisi ve çeviri yöntemleriyle yapılmaya başlandığı, ilerleyen zamanlarda da dil öğretiminde yeni yöntemlerin ortaya çıktığı görülür. 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle psikoloji ve dil bilimi alanlarındaki gelişmeler ışığında ikinci dil öğretiminde hızlı sonuç ve fayda elde edebilmek için doğrudan yöntem kullanılır. Bu yaklaşımlarda edebî metinler yer almamaktadır.

İki Dünya Savaşı yine dil öğretiminde yöntemsel değişikliği beraberinde getirir. Dilsel-işitsel yöntem Amerika'nın dil öğretiminde sonuca çabuk ulaşmak için kullandığı yöntemdir. Bu yönetime göre hazırlanan yabancı dil ders kitaplarında günlük hayattaki sözlü iletişime yönelik, dilin kullanımı ile doğrudan ilintili ve ülke bilgisi de içeren kısa metinler kullanılır. Ancak takdir edilir ki bu metinler üretilmiş metinlerdir. Aynı yıllarda Fransa'da resim ve benzeri görselliği ön plana çıkaran "*işitsel-görsel yöntem*" geliştirilir. Bu yöntemde de edebiyata yer verilmemiştir.

¹ Bu konuyla ilgili yerli ve yabancı oldukça fazla çalışma bulunmaktadır: Cibaroğulları, Funda. (2007). Edebî metinlerin yabancı dil Fransızca'nın öğretiminde kullanımı, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Ayhan, M.- Arslan, M. (2014). Edebî Metin Olarak Masalların Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinsel ve Kişisel Becerilerin Gelişimine Etkisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 7, Sayı 2; Karakuş, N. (2012). Türkçe öğretiminde kaynak metin kullanımı, Ankara: Pegem Yay.; Ökten Eren C. (2013) Teaching foreign language using cultural aspects of literature, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı 26...

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri

Noam Chomsky'nin yapısal dilbilime karşı çıkararak ortaya koyduğu “*üretimsel dönüşümlü dilbilim*” kuramına dayalı olarak yabancı dil öğrenen bir kimsenin yeni cümleler üretebilecek düzeni kavramış olması gerekir. Bu kuramdan hareketle geliştirilen “*bilişsel yöntem*”de “*anlamli öğrenme*”, bir başka deyişle dört temel becerinin eşit olarak geliştirilmesi önemlidir (Hengirmen, 1993: 26-27; Demirel, 1990:43).

Günlük yaşamda karşılaşılan durum ve olgular üzerine beliren dilin ön plana alındığı İngiltere odaklı iletişimci yöntemde hedef, yabancı dilde temel dil becerilerinin (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) geliştirilmesidir. Daha başka yöntemler de ihtiyaçlara göre ortaya çıkmakla beraber hepsinin temel amacı bireyin ana dilini bırakarak yabancı dille baş başa kalmasıdır (Songören-Arkılıç, 2011:17-29). Bir başka ifade ile o dille anlayabilmesi ve kendini o dille ifade edebilmesidir. Bu amaç doğrultusunda birçok materyal gibi temel dil öğretim aracı olarak çeşitli özelliklere sahip metinlerin kullanımı elbette esastır.

Dil öğretimi ve edebiyat ilişkisi ilk olarak iletişimci ve dil bilgisi-çeviri yönteminde ortaya çıkmıştır. Edebî metinler, dilin güzel örnekleri ve dilbilgisi kurallarının kullanımını görmek bakımından okunur ve çevrilir. Ancak amaç edebiyat değildir. Son yirmi yılda ortaya çıkan tartışmalara bakıldığında edebiyatın dil öğretiminde çeşitli meseleler bakımından tartışıldığı görülmektedir. İletişimci yöntem metinsellik ilkesi nedeniyle dil öğretiminde doğal olarak diğer metinlerle birlikte edebî metinlere yönelmiştir.

Bugüne kadar yabancı dil olarak/yabancılara Türkçenin öğretim süreçlerinde C² seviyelerine kadar pragmatist dil öğretiminin de etkisiyle bu metinlerin kullanımı sıklıkla atlanmıştır ya da bu tür metinlerin kullanılmayacağı düşünüldüğünden edebî metinlere yer verilmemiştir. Bu seviyelerde daha çok sözlü anlatım ve iletişim odaklı bir dil eğitimi öngörülmektedir. Bu durum dil öğretim araçları içinde baskın yeri tutan Türkçe öğretim kitaplarına da yansımıştır. Daha çok üretilmiş metin odaklı bir dil öğretimi süreci benimsenmiştir. Bu durum edebî metinlerin yabancı/yabancılara dil öğretiminde göz ardı edilmesine ya da deneme gibi belli didaktik veya bilgi içerikli edebî türlerin kullanılmasına kadar daralmaya neden olmuştur. Günümüzde geçmişin aksine yabancı dil öğretiminde edebî metinler hak ettiği yeri almaya başlamıştır.

Edebiyat ürünlerinin kültürel bellekle ilişkisi açıktır. Kültür, dünyada doğal bir arka plan olarak durmaktadır. Dil ile kültür arasında kesintisiz ve mutlak bir bağlantı söz konusudur. Kültürün tamamını, gündelik yaşam unsurlarından başlayarak özel ve biricik detaylara kadar dil kodlamakta ve metin dokusunu oluşturmaktadır. Kültürün kendisi de büyük metin olarak görülebilir. İnsanın macerasını anlatması bakımından her bir metin bu büyük metnin parçalarıdır. Bireyin ve bireylerin ortak bellek

² Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi'nde (CEFR) belirlenen dil öğrenim aşamaları esas alınmıştır.

unsurlarıyla birlikte yapılandığı kültür, belli izlekleri takip ederek üst halkalara sonunda evrensel insanın oluşturduğu ortak insanlık değerlerine ulaşır. Bu bağlamda evrenselliğin sadece birkaç dil ile yakalanabilen bir seviye olmaktan ziyade her dilde sağlanabildiği düşünülmelidir. Edebiyat ve dolayısıyla edebî metin milliliğini yakaladığı ölçüde evrenselliğe yaklaşmaktadır. Klasik metinler (Shakespeare'in eserleri...) esas alınarak düşünüldüğünde edebî eserlerin insanlığın ortak zihnini ve belleğini yakaladığını ve taşıdığını söylemek yanlış olmaz.

Bir dili bilmek, bireyin öncelikle yaşına, eğitim seviyesine ve sosyal konumuna bağlı olarak o dilde dört temel beceriyi yerine getirmesi, yeteri kadar söz hazinesine sahip olması, doğru imla ve noktalamayı kullanabilmesi, o dilin özel kullanımlarını da bilmesi anlamına gelmektedir. Böylelikle dili oluşturan unsurların tamamı birikimle beliren bireysel ve kültürel hafızaya dayalı süreçler içinde yer almaktadır. Dolayısıyla dil öğretimi/öğrenimi en geniş anlamıyla kültürel farkındalık ile birlikte yürümektedir. Bireyin dil edinimi görüldüğü üzere bir birikime dayalıdır. Kültürel farkındalık bir dil için yeterli ölçütlerinde de yerini almaktadır. Edebî metinlerin dil öğretiminin her alanına, her becerisine her aşamada farklı boyutlarda olmak üzere katkıda bulunduğu aşikârdır. Edebî metinler bellek temelli bu becerilere kültür gibi diğer unsurlarla birlikte bütünlük algısı içinde işlev kazandırır.

Kültürel bellek birkaç kuramcı tarafından hem ortaya atılmış hem de bu belleğin unsurları kuramsal olarak geliştirilmiştir. Jan ve Aleida Assmann kültürel belleği oluşturan ve devam ettiren medya olarak ritüel, tarih yazımı, anıtlar ya da resimlerin rolüne dikkat çekmiştir. Bu unsurların hatırlatıcılığını öne çıkaran Jan Assman, hatırlamayı kolektif bilincin işlevi olarak da tanımlamıştır. İlerleyen çalışmalarında Assmann, kültürel belleğin kanonik medyası olarak işlev gören edebî eserleri tanımlayan kültürel metinler kavramını ortaya koymuştur. Tartışma götürmez ki edebiyat kültürün hatıra eylemlerinin bir gövdesi, bir hafızası yani hatırlama alanıdır. Soyut düşüncelerin dışı vurumu Assman'ın (2001:33-35, 41) görüşlerine esas alındığında somut olarak kültür varlıklarında belirmektedir. Böylelikle edebiyat, tarihsel süreç içinde kendini bir hafıza alanına yazar. Edebiyat geçmişi yakalamanın ve hatırlamanın en etkili yoludur. Edebiyat büyük bir ortam olarak bu anlamda hatırlatıcı yönü ile ön plana çıkmaktadır. Bu yön insana ve hayata dair imge, sembol, gösterge, değer ve diğer unsurlar ile görünür hâle gelmektedir. Sosyal, dinî, politik ve diğer alanlara ait hatırlatıcı öğeler insan, zaman ve mekân bağlamında edebiyat sayesinde şimdide yeniden yaratılmaktadır. Burada metinlerarasılık ve göstergelerarasılık ile kurulan metin dokusu bir anlamda metinlerin toplayıcı, derleyici yönünü işaret etmektedir. Burada metinleşme süreçlerinin anlam odaklı olduğunu gözden uzak tutmamak gerekmektedir.

Kültürel bellek kavramını ortaya atan Maurice Halbwachs (2017:150-172), kültürel bellekte hatırlamanın bir yeniden kurma şeklinde ortak sosyal bağlamsal düşünüşün ürünü olduğunu kabul eder. Bu yaklaşımda toplum ya da grup özne konumundadır. Ona göre sosyal bir çerçevede belirlenen

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri

kültürel bellek kavramı tüm toplumlar için geçerlidir. Bu eylem bir üst bilişsel eylem gibidir. Halbwachs'ın kuramında hatırlatıcı bellek görüntüleri, Assman'ın kuramında anlatisallığa dayalı hatırlatıcı bellek figürü olarak tanımlanmıştır. Böylelikle edebiyatın kendisi görüntü veya figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireysel ve kültürel bellek ve edebiyat ilişkisine hangi bellek kuramıyla yaklaşırsak yaklaşalım dil ve edebiyat metinleri hatırlama ve hatırlatma ağlarının önemli bir parçasıdır. Tıpkı bireysel hafızanın çağrışımsal yapıya dayanması gibi kültürel bellek de çağrışımlara dayalı ağlara bağlanmaktadır. Hatırlama istemli ve ya istemsiz olarak her iki bellekte de belirmektedir. Bu süreçte hem bireysel hem de kültürel belleğin içsel odaklaşma süreçleri işlettiği görülmektedir.

İnsan olmanın getirdiği psikolojik öğeler elbette edebî metne dönük okuma süreçlerinin bir değişkenini oluşturmaktadır. Duygu ve düşünce dünyası bireyin temel olarak birikimine bağlı olarak şekillenmektedir. Bir duygu durum hazır bulunuşluğu da denebilecek bu birikim, bireyler arasında kurulabilecek empatinin de zemini olmaktadır. Bireyin empati kurabilme yönü kaçınılmaz olarak her tür metinde devreye girmektedir. Çünkü korkular, yalnızlık, sevgi, ayrılık ve benzeri duygu ve durumlar bireylerin duygusal alt yapısını oluşturmaktadır. Böylelikle insana dair her bir duygulanım ve deneyim edebî metinler içinde ortak referans çerçevesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikologlar insanda alan hafızası ve olaylara özel bilgi alanı dedikleri bir evrelendirme alanı tanımlamaktadır³. Alan hafızası, duygusal yoğunluk ve belirli ayrıntıların, duyu algısının, düşüncelerinin ve hislerinin hatırlanmasına eşlik etmektedir. Yabancı dil öğrenimi yeni bir söylem ve deneyim olmakla birlikte var olan bu bellek alanları üzerinde yükselmektedir. Öğrencinin zihinsel gelişim sürecine işaret eden yaşı, belleğin mevcut veya olası referans çerçevelerinin kestirilebilmesi bakımından önemlidir. Yaş veya yaş gruplarına bağlı olarak her bir aşama aynı zamanda belleğin yapılanma süreci demektir. Bu durum yabancı dil öğretiminde yardımcı araç ve gereç, özellikle edebî metin seçiminde göz önünde bulundurulmaktadır.

Yukarıdaki ifadelere ek olarak edebî eserlere dönük bazı estetik yaklaşımlar da (Alımlama estetiği gibi) okuyucunun kendi yaşam bilgisi ve okuma uğraşına taşıdığı kişiliğine ve bireysel olarak yaşadığı deneyimlerine odaklanır (Nguyen 2014). Edebiyatta, bireysel hafıza alanları geçmiş, orijinal perspektif ya da başka bir şeyden yeniden keşfetme biçimlerini belirleyebilmektedir. Yukarıdaki iki paragraftan hareketle yalnızlık duygusunu işleyen bir metin öğrenci için hem anlama düzeylerinde hem de konuşma ve yazma becerileri için rahatlıkla kullanılabilir.

³ Hafıza ile ilgili oldukça geniş literatür bulunmaktadır. Özellikle psikoloji, nöroloji, nöropsikoloji ve felsefe alanları başta olmak üzere çalışmalara bakılabilir. Bakınız. Brendan Gaasser. (2013). Constructing memory, imagination, and empathy: a cognitive neuroscience perspective, *Frontiers in Psychology*; David C. Rubin, Sharda Umanath. (2015). *Event Memory: A Theory of Memory for Laboratory, Autobiographical, and Fictional Events*, *Psychological Review.*; 122(1).

Birey, kültür ve metin ilişkisi içinde metin, ister ana dili, ister yabancılara dil öğretiminde kullanılsın anlam odaklıdır. Anlamın oluşması sayısız farklı düzenleme, durum, niyet ve amaçlar doğrultusundadır. Özellikle kelimelerin doğrudan sözlük anlamları burada önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Şöyle ki anlam bağlam üzerinde oluşmaktadır. Kültürler arası çalışmalar günlük yaşamın somut durumları başta olmak üzere kültürel ve bireysel belleğin oluşturduğu bağlam ve derin dünyalar üzerinde durmaktadır. Metin ve anlam meselesinde Derrida metnin anlamının yazardan bağımsız olarak okuyucuda var olduğunu dile getirirken Bakhtin de benzer bir görüşle metnin anlamının çoklu ses ve etkide ortaya çıktığını belirtir. Bu kuramcıların görüşleri edebiyatın bireysel ve kültürel belleğe dayalı olduğunun örtük ifadesidir (Lima 2010). Bunlara ek olarak 1970'lerden sonra sosyal model dil öğretiminde dilin sosyal bağlamı üzerinde durularak öğretilmesi öngörülmektedir. Bu model dilbilimsel veya dilsel modelin tek başına anlamı kuramadığını ifade etmekte sosyo-kültürel bağlamın anlamın oluşmasındaki önemi üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda dil ve edebiyat çalışmaları kültürel çalışmaların bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bazı dillerde sosyokültürel anlam dilin gramer yapısına yerleşmiştir. Bireysel bir referans çerçevesi olarak metnin yorumlanması dil öğretimi için hâkim kültürle birlikte (bireyin içinde yetiştiği kültür) önemli bir işlevsellik kazandırmaktadır.

Toplumsal ve bireysel kimliğin ve belleğin oluşumunda sanatçının duyarlılığı önemli bir rol oynar. Edebiyat metinlerinin kuruluşuna bakıldığında sanatçının yaratma evreninden damıtılan anlama dayalı unsurlar söz, öbekleri ve cümle dokusuyla bir örüntüye kavuşur. Dil öğretiminin kültürel ve bireysel belleği oluşturan inanç, olaylar gibi belirgin unsurları anlama üzerine kurulması daha mantıklı ve başarılı sonuçlar doğuracağı düşünülebilir. Edebî metinler ait oldukları toplumun ortak duyusu, inanış ve düşünüş tarz ve unsurlarını içerirler. Bu bakımdan toplumsal ve kültürel hafızayı oluşturan edebî metinlerle uğraşmak öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmekte ve o toplumu anlamasını kolaylaştırmaktadır. Edebî metinler kültürler arası çalışmaların temeli sayılan ortak ve yakın kodları içermektedir. Bu noktada dil ancak kültürel bağlamla anlam kazanmakta ve öğrenilebilmektedir. Ayrıca duygu temelli yapıların ki burada edebî türün niteliği daha çok şiir, günlük ve kısa hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır, dil öğretiminde tercih edilen edebî metinler olması belirgin fark ortaya koymaktadır. Ayrıca edebî metinleri ve dillerin temel birimlerini oluşturan sözcükler, anlam derinliği tarihsel süreçte önceden verilen kodlardır. Bu bakımdan yabancılara Türkçe öğretiminde bu kodların geniş ve derin dünyası öğrencilerin bireysel ve kültürel çağrışımlarına dayalı olarak ancak edebî metinler üzerinden verilebilir.

Her bir dil, bireyin ve toplumun bütününün dün, bugün ve yarın izleğiyle anda var oluş ile meydana getirdiği taşıyıcı ve hatırlatıcı bellek dökümüdür. Toplumsal bir kurum olan dil ve onunla oluşturulan edebiyat canlı ve süreklidir. Birçok referans alanı bu sürekli sistemin dokuları oluşturan kodlarıyla kurulur. Yazılı metin, hem öznel hem de nesnel bağıntılarla örülen ağlar nedeniyle toplumun

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri

kültürel belleğinin mekânıdır. Bu bağlamda edebiyat metinleri yabancı dil öğretiminde ve ana dili öğretiminde olduğu kadar miras hüviyeti taşır. Her bir dil ait olduğu kültürü ifade etmekte en mükemmeli olmakla birlikte diğer kültürlere ait unsurları anlatmakta da yetersiz değildir. Dil öğretiminde aksini düşünerek hareket etmek temel bir yanlışlık olarak görülmelidir. Yukarıdaki tespitlerden hareketle dile getirmek gerekir ki dil öğretimi içinde kullanılan kültürel yeterlik diye bir kavram yanlıştır. Yabancı dil öğrenen birey zaten toplumsal geçmiş ve bellek olarak o dili ana dili olarak kullanan bireyden geridedir. Ancak birey, insan olmanın getirdiği ortak belleğe ve değerlere sahiptir. Bu durum edebî metin kullanımı bakımından dikkate alınmalıdır.

Kültürel veya evrensel dokular ile ortak belleği oluşturan altı yapı, dil becerileri açısından öğrenciyi harekete geçirebilmektedir. Bu belleğin öğeleri edebî metin aracılığıyla yeniden canlanır ya da yeniden yaratılır. Öğrencinin hafızasında yer eden öğelerin ilgi, dikkat, empati ya da yakınlık kurma, zıtlık oluşturma gibi yaklaşım veya tutumların ileriye dönük olarak davranışa dönüşmesi söz konusudur. Bunun doğal sonucu olarak dil öğretiminde kalıcılığın ve hedeflerin kolaylıkla tutturulmasının sağlanması ön görülebilir. Dilin estetik kullanımının öğretimi de iki kültürel belleğin arasında doğal bir köprünün kurulması demektir. Bu köprünün ikinci ayağı hedef dil olacaktır. Edebiyat metinleri üzerinden yapılacak karşılaştırmalar, zihnin işleyişinde tanımlayıcılığı ve kalıcılığı pekiştirecektir.

Ayrıca edebî metinler dil öğretimi açısından yoğun metinlerdir. Çok yönlü bir zihinsel sürecin oluşturduğu dil formasyonunun ürünleridir. Bu bakımdan her bir metin bellek aktarımının da vasıtasıdır. Edebî metinler özelde bireysel bilincin, genelde toplumsal ortak bilincin dışavurumudur. Edebî metinler bu açıdan bir bütündür. Araç olarak kullanılması gereken edebî metinler öğrencinin zihninde ana diline ait bellek izlerini de harekete geçirecektir. Bir başka ifade ile zihinde bireysel bellek hedef dilde yeniden kodlanacaktır. Kısa bir hikâye ya da nispeten daha kolay bir şiir bütünü anlaşılmasında önemli bir işlev üstlenecektir. Bu edebî türlere tiyatro metinleri de eklenebilir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde özellikle ortak kültürel kodların taşıyıcılığına dayalı masal, efsane gibi metinlerin öğretimi çok daha işlevsel ve kolay olmaktadır. Bunda bu türlerin pek çok toplumun kültüründe yer alması etkili olmaktadır. Türün ifade biçimleri ile ilgili bireylerin zihninde var olanlar bu türler için referans çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda masal ve efsanenin tür olarak kültürel kodları bireylerin hafızasında saklı bulunmakta türlerdeki ortaklıklar (olağanüstülük, açıklayıcılık vb.) metinlerin ilgi çekici hâle gelmesini sağlamaktadır. Bu metinler kültürlerin ortak hafızasının kesişim noktasında yer alan türler olmakta ve kültürlerin yaşamındaki ortak işlev ise bunları daha anlaşılır kılmaktadır. Bu anlamda her bireyin anlatabileceği bir masalının olması bile öğretim ortamında metnin ortak bir referans çerçevesi oluşturmasını sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra haber metinleri, anılar ya da dergilerden alınmış yazılar da öğrencilerin öğrenme ortamında zorlanmadıkları metinler olarak görülmektedir. Özellikle olay aktarımının olması, ardışıklık, zaman ve mekân bağlantıları ve cümle yapıları dil öğrencisi için anlaşılabilirliği yüksek malzemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür metinlere paralel bir seçimle edebiyat metinlerine geçiş kolaylaşabilir. Bu metinlerin daha çok sosyal yaşamla ilgili olmaları da öğrenciler tarafından daha çok beğenilmektedir. Öğrenci, daha çok sosyal yaşamda kendisinin duygu ve düşüncelerini ifade etmesine yarayacak unsurları kullanma eğilimi göstermekte ve ihtiyaç temeline dayalı olarak sosyal yaşamındaki bir eksikliği dolduracak unsurun yer aldığı metinleri daha kolay öğrenebilmektedir. Olay örgüsüne dayalı metinler, anlatılan durumla mevcut durum arasında ilişkilendirme becerisini harekete geçireceğinden dikkat çekiciliği artırabilecektir.

Örneğin uygulamalarda⁴ kâğıdın icadını anlatan bir metnin, pazartesi sendromunu anlatan metin kadar ilgi çekici olmadığı görülmüştür. Belleğin zaman ile ilgili çizgisel yaklaşımı geçmişti bitmiş ve belirli bir alana özgü özel bir bilgi haline getirirken; sosyal bir durumu anlatan metin zaman kurgusuyla içerisinde bulunulan andaki ihtiyacın tatminine yönelmektedir. Bu bağlamda gerçeklik temeline dayalı metinlerde zaman ve ihtiyaç alanları öğrenmede ve ilgi çekmede önemli olmaktadır. Bu durumda metinlerin altında veya üstünde yer alan kaynak kişi ve yerle ilgili bilgiler de etkili olmaktadır. Belirli bir kişinin adı- soyadı, eposta adresi, yazının nerede yer aldığını içeren metinler, yaşanmışlığın inandırıcı boyutu olarak görülmektedir. Sosyolojik mesaj ileten anı ve biyografi türündeki metinler, öğrencilerin bireysel ve ortak kültürel zihinsel ağlarını harekete geçirme ve dil becerilerinde bunları yansıtmasını sağlaması bakımından rahatlıkla kullanılabilir.

Yabancı dil öğretiminde pek dile getirilmemekle birlikte kültürler arası yaklaşımın sonucu olarak kültürel ve dilsel yakınlık ve uzaklık da önemlidir. Buradan hareketle farklı kültür dairelerine Türkçenin öğretimi hedef kitlenin bellek sınırları ile doğru orantılıdır. Kullanılacak edebî metinler bir İngiliz için, bir Arap için bireysel ve toplumsal hafızalarına bağlı olarak farklı olmalıdır. Hele günümüzde metinlerarası ve göstergeler arası yaklaşımlar pek çok disiplin için de oldukça sistemleşmişken dil öğretiminde kültürel yakınlığın sığınağında yakından uzağa metin seçimi bellekleri bir hayli birbirine yaklaştıracaktır. Bu nedenle edebiyat ürünü içeren öğretim materyalleri planlanırken kültürel çıkarımlar dikkate alınmalıdır. Paylaşılan tarih, din veya gelenek, çapraz referanslamayı kolaylaştıracaktır. Somutlaştırmak gerekirse Dede Korkut hikâyeleri ve Nasrettin Hoca fıkraları kültürel yakınlık bağlamında belli toplumlar için işlevsel olacaktır.

⁴ Hacettepe Üniversitesi TÖMER bünyesindeki ders uygulamaları kastedilmiştir. Bu uygulamalarda 18 yaş üstü ve çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler yer almıştır.

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri

Çeviri edebî metinler yine belleklerin işlevsel yönünü ortaya çıkaracağından yabancılara Türkçe öğretimi bakımından etkili olacağı kanaatindeyiz. Türkçeye çevrilmiş şiir ve anlatılar çalışmaları Türkçede yayımlanan kitap sayısının büyük çoğunluğunun çeviri nitelik taşıması düşünüldüğünde belleği harekete geçirecek oldukça etkili bir evreni hazır kılmaktadır.

Çeviri metinlere benzer şekilde, edebiyat metinlerinin biçimsel yapıları da kültürel çapraz referansı sağlayacaktır: sone, terze-rima gibi şiir türleri çoğu Batı edebiyatında ve Türk edebiyatında ortak bir formattır. Düzyazı özetleri, kısa öyküler veya şiirler, sadece zaman kısıtlanması nedeniyle dil öğretim sınıflarında kullanım için oldukça uygundur. Şiir ortak evrensel temalara sahip olması nedeniyle rahatlıkla kullanılabilir. Şiir yapısını belirleyen ritim, kafiye, vezin ve söz sanatları gibi unsurlar da aynı şekilde öğrenciler için ortak referans noktaları olacaktır.

Sonuç olarak dil öğretiminde iletişimsel bir modun oluşturulması için edebiyat önemli bir araç olarak belirmektedir. Edebî metinler bireysel ve kültürel belleğin çağrışım alanları içinde yeniden kullanılabilirliği üzerinde yükselir. Bir diğer ifade ile edebî metinler hem bireysel ve toplumsal belleğin hem de evrensel olanın taşıyıcısı olduğu kadar hatırlatıcısı da olabilmektedir. Temel nitelik taşıyan bu bağıntılar dil öğretiminde anlamdan üretim süreçlerine kadar ilişkilidir. Bu bakımdan edebiyat ürünleri yabancılara Türkçe öğretiminde okur yani öğrenci odaklı olarak hak ettikleri yeri en baştan belli kazanım ve hedefler ekseninde almalıdır. Hazırlanılacak ders araçlarında bireysel ve kültürel göstergeler ışığında kolaydan zora, yakından uzağa ve hedef kitle analiziyle ortaya çıkacak diğer değişkenlere bağlı olarak uygun edebî metin seçimi yapılmalıdır. Serüven anlatıları, destanlar ve mitolojik öyküler, ev ve okul yaşamını anlatan kısa öykü ve romanlar, hayvanlarla ilgili öyküler, polisiye öyküler, Nasreddin Hoca fıkraları ve diğer fıkralar, şiirler, oyunlar ve duygusal içerikli öyküler çeşitli derecelerde Türkçenin öğretimi için uyarlanıp kullanılmalıdır.

Kaynaklar

- Arkılıç-Songören, S. (2013). *The place of children literature texts in teaching German as a foreign / second foreign language*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 70, 1825 – 1830
- Assmann, J. (2001) *Kültürel bellek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Aydın, İ. ve Torusdağ, G. (2014). *Türkçe öğretimi çerçevesinde yazınsal bir metin çözümleme örneği olarak Refik Halit Karay'ın Garip Bir Hediye'si*, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 3/4 s. 109-134
- Dilidüzgün, S. (2001). *Türkçe öğretiminde çocuk yazınının yeri*, Çağdaş Türk Yazını (Ed. Zehra İpşiroğlu), İstanbul: Adam Yayınları
- Eriş, Ö. ve Yücel F. (2002) *Dil öğretiminde yazınsal metinlerin yeri*, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3 Sayı:2, s. 63-76.
- Gaasser, B. (2013). *Constructing memory, imagination, and empathy: a cognitive neuroscience perspective*, *Frontiers in Psychology*
- Göçer, A. (2010). *Türkçe öğretiminde çok uyaranlı bir öğrenme ortamı oluşturmak için seçkin edebî ürünlerden yararlanma*, *TÜBAR*, XXVII-/Bahar

- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif bilinç*, Heretik
- Hengirmen, M. (1993). *Yabancı dil öğrenme yöntemleri*, Ankara: Engin
- Karatay, H. (2007). *Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5 (3), s. 463-475
- Lazar, G. (1993). *Literature and language teaching*, Cambridge University Press
- Li, J., Snow C.- White,C. (2014). *Urban adolescent students and technology: access, use and interest in learning language and literacy*, Innovation in Language Learning and Teaching, DOI: 10.1080/17501229.2014.882929
- Lima, C. (2010). *Selecting literary texts for language learning*, Journal of NELTA, Vol. 15 No. 1-2, 110-113.
- Nguyen, H. T. T. (2014). *How does an interactive approach to literary texts work in an English as a foreign language context? Learners' perspectives in close-up*, Innovation in Language Learning and Teaching, Routledge/DOI: 10.1080/17501229.2014.932361
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde yazılı edebiyat ürünlerini ders aracı olarak kullanmanın duyuşsal davranış özelliklerini kazanmaya etkisi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, S. 15, s. 173-182
- Rubin, D. C.- Umanath, S. (2015). *Event memory: a theory of memory for laboratory, autobiographical, and fictional events*, Psychological Review, 122(1)
- Salihoğlu, H. (1994). *Edebiyat mı kültür mü? Yabancı dilde edebiyat öğretiminde üzerine düşünceler*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 11, 21-30.
- Songören-Arkılıç, S. (2011). *Yabancı dil öğretiminde çocuk edebiyatı*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8:1. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Şahbaz, N. K. (2008). *Çocuk edebiyatında ihmal edilmiş bir edebî tür: deneme*, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 15, s. 189-203

Extended Abstract

The importance of foreign language education and teaching has come into prominence owing to the recent scientific, political, economic, socio-cultural and technological developments. Increasing information on human and, therefore, culture- brings a multidisciplinary approach to language teaching. Meanwhile, new methods have been developed to ensure that languages are taught effectively, efficiently and ambitiously. Considering the methods which are used in language teaching, literary texts are not in the status that they deserve. However, in the near future, these texts will be considered in language teaching. In this study, reasons and importance of the use of literary texts as individual and cultural memory framework in teaching Turkish to foreigners are emphasized. Literary texts constitute the framework of individual memory in terms of both language and cultural codes as common indicators of cultural memory. This framework serves as a reference for all processes of native language, first language and foreign language acquisition.

This study which is designed as a qualitative research examines the approaches and applications in a chronological order from the past to the present by using document analysis. Within the scope of this study, a few suggestions are made regarding the selection of texts.

The use of literary texts in language teaching has followed an upward trend since 1980s. Literary texts have provided motivation to learn the language. In addition, positive results have been obtained in foreign language teaching. Literature and language teaching have also contributed to the provision of cultural and humanitarianism at every level in line with the principles mentioned on the Common European Framework of Reference for Languages, CEFR. From this point of view, the nature of literary texts used in language teaching and their applications are very important.

The purpose of this study is to provide concrete ideas for making Turkish education more effective in the light of recent developments in foreign language teaching. Within this context, information on the use of literary texts in foreign language teaching and on individual and cultural memory has been given.

Toplumsal ve Bireysel Bilincin Ortak Referans Çerçevesi Olarak Edebî Metinlerin Yabancılara Türkçe Öğretimindeki Yeri

In Cultural Memory, Halbwachs (2017) recognizes that remembering in cultural memory is the product of common social contextual thinking in the form of a reconstruction. In Halbwachs' theory, reminder memory images are defined as narrative memory figures in Assman's (2001) theory. Thus, literature itself appears as an image or a figure. In this context, language and literary texts are an important part of remembering and reminding networks. Similar to individual memory which is based on an associative structure, cultural memory is also connected to networks based on associations. Recall is either voluntary or involuntary in both memories.

The world of emotion, thought and experience is shaped by the accumulation of individuals. The empathetic nature of the individual is inevitably included in every text, that's why different emotional expressions such as fear, loneliness, love, separation etc. constitute the emotional infrastructure of individuals. Every sense of human experience is a common reference frame within literary texts. Any specific information associated with the events is accompanied by the recall of emotional intensity, perception, thoughts and feelings. Foreign language learning is a new discourse and experience, but it is built on existing memory. The age of the learner which indicates the process of mental development is important in terms of literary texts which can be used. Individual memory fields can determine the way they unveil history, and provide a new perspective. A text about loneliness can be used for the student's comprehension level, speaking and writing skills.

Within the relationship between an individual and culture, text is focused on meaning. Meaning is formed in line with numerous regulations, situations, intentions and purposes. Meaning is structured within a context. Intercultural studies focus on the context and cultural and individual memory, specifically on the concrete situations of everyday life.

Literary texts rise above the reusability of individual and cultural memory within the connotation areas. In other words, literary texts can be carriers of individual and social memory and also universal structures as well as a reminder. These fundamental correlations are related to meaning and production processes in language teaching. In this respect, literary products should have the status they deserve from the beginning in accordance with the student-centered achievements and objectives in Turkish as a foreign language. In the textbooks, taking the individual and cultural indicators into account, the choice of appropriate literary text should be made according to the difficulty level, affinity and other variables that will come up with the target mass analysis.

Adventures, epics and mythological stories, stories about animals, home and school life, detective stories, emotional stories, humorous stories like Nasreddin Hodja and anecdotes, poems and plays should be adapted and used for the teaching of Turkish in various levels.